

Як лишити останнє слово за собою або особливості спадкування майна подружжя

«НІКОЛИ НЕ КАЖІТЬ, ЩО ЗНАЄТЕ ЛЮДИНУ, ЯКЩО ВИ НЕ ДІЛИЛИ З НИМ СПАДЩИНУ».

I. ЛАВАТТЕР

Ірина МОРОЗ,
партнер AGA Partners

Ольга КУЧМЕНКО,
молодший юрист AGA Partners

Коли ми щасливі, наші близькі – здорові, а родина – дружна, ми не схильні замислюватися про неприємні формальності. Однак сімейні спори, зокрема у питаннях поділу майна, дуже часто можуть перетворити дружніх родичів у невпинний вулкан агресії.

Тому, повірте, якщо Ви хочете збудувати й зберегти добрі стосунки у сім'ї, які не зникнуть, як кульбаба у травні після першого вітру, доцільно визначити правовий режим майна завчасно. Особливо актуальним для подружжя є спадкування спільного майна, оскільки виникає питання, яким майном Ваш чоловік (дружина) зможе користуватися і надалі, а яким доведеться поступитися спадкоємцям.

Відтак, варто визначитися з тим, яке майно підлягає поділу, а також які є варіанти його розподілу після смерті одного з подружжя між спадкоємцями. Почнемо з визначення спадкової маси.

Майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, та порядок його спадкування

За загальним правилом, кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Варто врахувати також, що закон встановлює деякі спеціальні правила для віднесення тих чи інших видів майна до спільного майна подружжя.

Поки подружжя проживає та користується майном спільно, питань у його належності не виникає. Але у

випадку, якщо один з подружжя помирає, може виникнути ситуація, за якої улюблене авто, яким подружжя кожні вихідні виїжджало на природу, не належатиме дружині.

Причин та факторів може бути багато. По-перше, це авто могло бути подаровано, а відтак належить до особистої приватної власності чоловіка, і спадкується всіма спадкоємцями на рівних умовах. По-друге, доля такого авто могла бути визначена в заповіті не на користь дружини. У такому випадку дружина отримує свою частку в спільному авто, але не спадкує решту.

Таким чином, важливо розуміти, яка частина майна, котрим користується сім'я, безумовно належить до спільної власності, а з якою можуть виникнути питання.

Поділ спільного майна: шлюбний договір vs договір про поділ майна

Українське законодавство містить доволі широкий перелік можливостей для розподілу спільного майна подружжя. Вартими уваги є шлюбний договір та договір про поділ майна.

1. Шлюбним договором регулюються майнові права та обов'язки подружжя, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Сторони у шлюбному договорі можуть визначити правовий режим майна, яке дружина/чоловік передають для використання на спільні потреби сім'ї; правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу; порядок користування житлом. Сторони можуть домови-

тися про зміну правового режиму майна, набутого в шлюбі, та визначити його як особисте майно одного з подружжя або навпаки на особисте майно поширити режим спільного майна подружжя. Шлюбним договором може регулюватися порядок користування одним із подружжя житловим приміщенням, яке належить іншому з подружжя, а також проживання у житловому приміщенні, яке є їхньою спільною власністю.

Попри такий широкий предмет, за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. Таким чином, шлюбний договір лише визначає частки подружжя у спільному майні у разі його поділу, але не є правостановлювальним документом.

2. Натомість, договір про поділ майна подружжя є правостановлювальним документом, на відміну від шлюбного договору. Предметом договору про поділ майна подружжя може бути будь-яке майно, в тому числі нерухоме майно. Що це означає? Насамперед те, що нотаріус не може перевірити, чи укладали сторони шлюбний договір, оскільки він не реєструється, інформація про розподіл майна за таким договором не вноситься до жодного реєстру тощо.

3. Договір про поділ майна подружжя у перспективі надає сторонам більше свободи у визначенні власника того чи іншого майна. Такий висновок міг би здаватися дивним, якби не вимога Сімейного кодексу про те, що «шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище».

Поширеними є ситуації, коли сторони у шлюбному договорі передбачили, що майно подружжя ділиться за принципом 60/40. При спробі виконання договору виявляється, що український суд не завжди готовий визнавати навіть такий розподіл майна справедливим.

Безумовно, проблему можна попередити, грамотно виклавши зміст договору. Наприклад, можна передбачити, що кожному з подружжя належить те майно, на чие ім'я воно зареєстровано тощо. Втім, якщо подружжя прагне остаточності, доцільно розподілити спільну власність за договором про поділ майна.

У такому випадку воля сторін щодо визначення власності на спільне майно подружжя буде врахована і під час спадкування, навіть якщо один з подружжя не зможе висловити свою волю чи буде заперечувати проти такого розподілу.

Ще одним аргументом на користь

Українське законодавство містить доволі широкий перелік можливостей для розподілу спільного майна подружжя

Відповідно, перевіряючи права особи на здійснення певного правочину або на отримання свідоцтва про право на спадщину, нотаріус може врахувати умови шлюбного договору лише у випадку, якщо сторони повідомляють нотаріуса про його підписання. У той же час, договір про поділ майна подружжя поряд з будь-якими договорами, предметом яких є перехід права власності, не має шансів бути непоміченим добросовісним нотаріусом. Так, будь-яка зміна права власності за таким договором буде відображена у реєстрі.

поділу майна за договором є те, що шлюбний договір не є підставою припинення права спільної сумісної власності подружжя, а тому не звільняє спадкоємців від необхідності виділити частку померлого у спільному майні подружжя.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні та пов'язані проблеми

Так, при оформленні спадщини (як за законом, так і за заповітом), нотаріус у випадках, коли з документу, що посвідчує право власності,

вбачається, що майно може бути спільною сумісною власністю подружжя, повинен з'ясувати, чи є у спадкодавця той з подружжя, який його пережив і який має право на 1/2 частку в спільному майні подружжя.

За наявності другого з подружжя нотаріус видає йому свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя. Відтак, частка померлого в спільному майні повинна бути виділена для отримання спадщини його спадкоємцями. Однак існує два варіанти розвитку подій: коли інший з подружжя співпрацює зі спадкоємцями або коли не співпрацює.

Почнемо з першої ситуації. Один з подружжя повинен звернутися до нотаріуса із заявою про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя. У його свідоцтві, за заявою спадкоємців і за його згодою, може бути визначена частка померлого, а друга частина майна спадкується в загальному порядку між спадкоємцями, які заявили право на спадщину.

Друга ситуація є більш складною. Якщо після відкриття спадкової справи другий з подружжя не звернувся до нотаріуса для виділення частки, то спадкоємців чекає наступний шлях отримання своєї спадщини:

- Звернутися до нотаріуса з вимогою видати свідоцтво про право на спадщину. Очевидно, що нотаріус відмовиться це робити без попереднього виділення частки.

- Отримати Постанову про відмову у вчиненні такої нотаріальної дії.

- Звернутися з позовом до іншого з подружжя з вимогою визначити частку в спільному майні. Метою є отримання судового рішення, на підставі якого нотаріус зможе видати свідоцтво про право на спадщину.

Для задоволення позову спадкоємець повинен довести, що майно дійсно є спільною сумісною власністю та померлий мав на нього пра-

во, а також що особа має право на спадкування.

Резолютивна частина рішення звучатиме приблизно наступним чином: «Визначити, що частка померлого (П. І. Б.) у праві спільної сумісної власності на квартиру (будинок, садибу) становила 1/2». Крім того, спадкоємці можуть попросити визначити порядок володіння та користування майном.

Таким чином, після смерті особи її спадкоємці мають всі шанси протягом довгих років зустрічатися в судах з приводу поділу майна. Для уникнення цієї ситуації про долю спадщини варто потурбуватись завчасно, особливо, якщо майбутній спадкодавець мав кілька шлюбів.

Заповіт подружжя vs індивідуальний заповіт

Кожна особа, незалежно від перебування у шлюбі, має право

скласти індивідуальний заповіт, а також змінити чи скасувати його у будь-який момент. Такий заповіт стосується лише майна, яке належить цій особі або належатиме в майбутньому.

Якщо особа володіла певними речами на праві спільної сумісної власності, то ці речі також будуть предметом спадкування за умовами індивідуального заповіту. Однак порядок їх спадкування буде дещо складнішим. Уявімо подружжя, яке має двох дорослих дітей і непрацездатних батьків чоловіка та спільно володіє квартирою.

Після смерті чоловіка виявиться, що чоловік склав заповіт, заповівши все своє майно батькам. Для прийняття спадщини спадкоємцям спочатку потрібно виділити частку дружини у спільному майні, а решта має бути успадкована спадкоємцями за заповітом. Відповідно, після смерті чоловіка, якщо батьки виявлять бажання розпорядитися своєю успадкованою часткою квартири (продати, здати в оренду тощо), то дружина буде змушена або викупити частку, або змінити житло, або жити разом з орендарями тощо.

Напевно, така ситуація є недостатньо привабливою для дружини. Тому альтернативним варіантом уникнення цієї ситуації може бути складання заповіту подружжя щодо спільного майна. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

На цьому переваги заповіту подружжя завершуються, оскільки після смерті одного з подружжя другий з подружжя вже не матиме права скасувати зроблений спільно заповіт, а змінити його сторони можуть лише за спільною згодою. Заповіт

подружжя припиняється разом із розлученням.

Тому, якщо сторони хочуть зберегти самостійність у процесі розпорядження майном, але визначити його долю завчасно, варто за життя укласти договір про поділ майна подружжя, а потім вже заповідати свою частку за індивідуальним заповітом.

Роль заповіту, якщо один з подружжя мав кілька шлюбів

Складання індивідуального заповіту є ще більш доцільним у ситуації, коли один з подружжя мав попередній шлюб та дітей, народжених в ньому. Як впливає попередній шлюб на порядок спадкування у випадку відсутності заповіту?

- Діти від першого шлюбу мають таке ж право на частку батька, набутого у другому шлюбі, як і діти від другого шлюбу;

- Діти від другого шлюбу мають такі ж права на частку в нерозподіленому майні у першому шлюбі, як і діти від першого шлюбу.

Не оцінюючи справедливості втручання дружини/чоловіка та дітей від попереднього шлюбу у процес поділу майна нової сім'ї та навпаки, дозволимо собі дати пораду: майно легше розподіляти ще до виникнення конфліктів з приводу його належності. До того ж спадкодавцям краще остаточно вирішувати долю спільного майна ще за життя для уникнення непорозумінь та спорів між спадкоємцями.

Висновки

Як ми бачимо, у питаннях спадкування стратегія «я не думатиму про це зараз, а краще подумаю про це потім» може коштувати спокою для родинних стосунків, тому за життя варто подумати про чіткий поділ власності подружжя та визначення долі спадкового майна.

